

VIER PRENTEN VAN DE LEGENDE DER WEERTSCHE ROGSTEKERS.

In den vorigen jaargang van *Het Boek* (blz. 97) vestigde Prof. A. Eekhof te Leiden, naar aanleiding van eenige medegedeelde oude berichten en afbeeldingen van visschen met onverklaarbare inscripties, de aandacht op een prent in de Bibliotheek-Thysius, waarop „de vrees voor een wondervis”, doch zonder inscripties, wordt afgebeeld. Men vindt daar verschillende tooneelen, met verklarende versjes daaronder. Een en ander werd door Prof. Eekhof zoo nauwkeurig mogelijk gecopieerd en *t. a. p.* blz. 97—98 afgedrukt ¹. In een scherpzinnig „Naschrift” (blz. 99—101) wist Dr. Burger de onkenbaar verminkte plaatsnamen

heet leent bul maijers dye peel want
weet medevaert tongerlo en alle dye gehuchten

te ontcijferen als

heet ² Leende Budel Maarheeze die Peelkant
Weert, Nederweert, Tungelroy en alle die gehuchten

Zoo werd ongemerkt een onderwerp aangeraakt, waarover reeds veel geschreven is, maar dat wegens zijn beperkte lokale beteekenis zoowel aan Prof. Eekhof als aan Dr. Burger onbekend bleef.

De beschreven prent van de Bibliotheek-Thysius is niets anders dan een voorstelling van de legende der „Wierter Rogstèkers”,

„Rogstèkers” is de scheld- of spotnaam voor de burgers van Weert, door dezen echter — het worde er aanstonds bijgevoegd — goedlachs aanvaard.

De onderlinge naijver en spotzucht van naburige steden en dorpen hebben een massa van zulke scheldnamen in het leven geroepen ³. J. Th. de Raadt verdeelt *Les Sobriquets des Communes*

¹) Ter vergelijking wordt deze prent hierbij in afbeelding, verkleind (2 : 3), gegeven. Het versje links onderaan (zie blz. 98 sub 9) luidt naar een ongeschonden exemplaar :

hyer comt Jochem de grijs sonder schromen,
hij sal dat vreselijcke dier vanden duvel doen dromen.

²) Ik zou dit nog willen aanvullen door voor „heet” te lezen: „Heeze”.

³) Zie Dr. J. Schrijnen, *Ned. Volkskunde*, Dl. II (1916) blz. 68 vv.

belges"¹ in 30 categorieën en rangschikt Weert onder de plaatsen, die hun bijnaam danken aan „faits historiques ou pseudo-historiques”. Johan Winkler² denkt „aan het eene of andere bijzondere voorval, waarbij door den nabuur, den tegenstander, in 't geven van den spotnaam, juist de domme, de belachelijke zijde werd in 't licht gesteld.”

Ik voor mij geloof niet, dat aan de legende een historische gebeurtenis ten grondslag ligt, maar dat zij louter een product is van de spotzieke fantasie des volks. Weert, dat zooveel handelsbetrekkingen onderhield met Antwerpen, waar het Weertsche wolambacht reeds in 1513 een eigen hal had opgericht³, zal wel niet geschrokken zijn voor een rog.

De legende komt in het kort hierop neer. Oudtijds reed een vrachtkar, met rog beladen, van Antwerpen (van Eindhoven of ergens uit Holland) via Weert naar Roermond. Een dier glibberige dieren gleed hier van de kar en bleef liggen in het mulle zand. Een Weertenaar ontdekte het hem onbekende schepsel en liep verschrikt naar de stad om hulp te halen tegen het (helsche?) gedrocht. Met allerlei werktuigen en afweermiddelen gewapend, trok het kloeke Weert ten strijde. Volgens eenigen werd de rog gedood en als oorlogsbuit in triomf naar de stad gedragen. Volgens anderen werden de boeren door een persoon (den voerman zelf, den veldwachter of een ander) beter ingelicht en keerden met benepen gezichten zoo haastig mogelijk naar huis terug.

Dit kluchtige feit, dat tot in het midden der vorige eeuw slechts in den volksmond voortleefde en sinds dien door verschillende auteurs in weinig overeenstemmende bijzonderheden werd te boek gesteld⁴, was een dankbaar onderwerp voor spotzieke rijmelaars⁵

1) Uitgegeven Bruxelles, Baune, 1903.

2) *Studiën in Ned. Namenkunde* (Haarlem 1900), blz. 6.

3) Dit blijkt uit enkele origineele perkamenten oorkonden, thans nog in het Weertsche gemeente-archief berustend en gedateerd: Paaschdag 27 Maart 1513, 24 Jan. 1524 en 23 Dec. 1580. Vgl. *Publications de la Société historique et archéologique dans le Duché de Limbourg*, tom. XXIX (1892), p. 155 ss.

4) Zie bijv. het tragi-comische relaas van G. Kregelberg in *De Maasgouw*, Dl. X, Jg. 15 (1893), blz. 2; Winkler, *a. w.*, blz. 69, verhaalt meer uitvoerig wat beknopt door Schrijnen (*a. w.* blz. 75 v.) wordt verteld; De Raadt, *l. c.*, p. 262, laat het volk te hoop loopen „pour exterminer le prétendu diable” en voert ook, naar een „décompure d'un journal Limbourgeois” den pastoor ten tooneele.

5) Zoo verscheen in den *Volksalmanah voor Ned. Katholieken van Alb. Thijm*, jg. 1870, blz. 102—111, een stuk onder den titel van „De Roggiade, een heldendicht van Pasquino, meêgedeeld door H.” Een ander, nog al afwijkend epos, door X. onder den titel van „Weertster heldenmoed of De Rogstekers” vervaardigd, werd door H. Welters in zijn *Limburgsche Legendes, Sagen, Sprookjes en Volksverhalen*, Dl. I (1875), blz. 192—195 opgenomen.

en graveurs. Enkel met het werk dezer laatsten hebben wij ons bezig te houden.

De door Prof. Eekhof gepubliceerde prent is de meest eenvoudige. Zij is waarschijnlijk ook de oudste. Muller ¹ dateert haar op het jaar 1600.

In het album van het Oudheidkundig Genootschap te Maastricht worden nog vier andere prenten (sign. P. 137—140) bewaard, welke heel wat meer overladen zijn van lachwekkende figuren en ironische, niet altijd even kiesche, voorstellingen. De alarmklok wordt geluid. Van alle kanten snellen de helden toe. Sommigen rijden op vogels, honden, ossen of ezels. Boeren met vochtige en behaarde neuzen, wanstaltige figuren, pijp en bril op den hoed of elders dragend, zij zijn gewapend met spies of riek, met sabel of mes, met boog of houweel, zelfs met bank en stoel. De een schiet met het kanon, een ander met „los cruyt”. Zelfs de pastoor met de wijwaterskwast ontbreekt niet. De een sterft van angst, bij den ander uit zich de vrees op andere menschenlijke wijze. Enz. enz.

N. 137. Afmeting 53, 5 × 42 c.M. Links: „*Hend. Visjaager ex.*”, rechts: „*Jacobus Robyn ex.*”

N. 138. Afmeting 49, 5 × 39 c.M. Dit exemplaar is gekleurd en „*t' Amsterdam Gedrukt by Joachim Ottens op den Nieuwen dyk in de Warel Kaart*”.

N. 139. Afmeting 52, 5 × 41,5 c.M. Onder, eenigszins links: „*Pieter Vogias excudit*”.

N. 140. Afmeting 52 × 42,5 c.M. Onder: „*G. Valck ex.*”.

Deze vier prenten verschillen onderling weinig.

De meest primitieve en minst overdrevene is nr. 139. N. 137 sluit zich daarbij aan, maar is vlugger en mooier. De beide andere nummers 138 en 140 geven een betere en juist omgekeerde voorstelling.

Het eerste echter heeft meer figuren en is gemouleerd.

Opmerkenswaardig vooral is het, dat op de twee eerste prenten (n. 137 en 139) links een soort van veldwachter naar de dooreenwoelende menigte komt aanstappen, wien de nuchtere en aan het kluchtige feit alle wonderbaar karakter ontnemende woorden in den mond worden gelegd:

„Hoe vechten de boeren al ² om een vis
'k Geloof sy weten niet dattet een Roch is.”

¹) *Beredeneerde Beschrijving van Ned. Historieplaten, zinneprenten en historische kaarten*, Dl. IV (1887), blz. 107, n°. 1118B. Daar schrijft hij ook: „Met vele verzen in cursijf op de plaat, waarin van Tongerloo en Molevaart melding wordt gemaakt, dus zeker een Belgische plaat. Zonder naam van graveur, met adres van (doch zeker niet door) C. J. Visscher.”

²) N. 139 leest „500” i. p. v. „al”.

De veelheid der figuren welke, elk met een cursief bijschrift, in bonte mengeling rondom den rog als middenpunt gegroepeerd zijn, maakt het moeilijk een juiste en volledige beschrijving der prenten te geven ¹. Dit zou ook te veel plaatsruimte vragen. Daarom was de Redactie zoo welwillend bijgaande reproductie van n. 138 te laten vervaardigen ². De cursieve bijschriften, door de verkleining op iets minder dan $\frac{1}{11}$ van de ware grootte moeilijk leesbaar geworden, volgen hier :

*Hoofdtitel: Ghy borgers en boeren aenschout hier met verblyden
Hoe die helden van Waert een doden roch bestryden.*

1. Bovenaan links :

Siet hier hoe dees boeren rasen, trommelen en trompetten blasen
Steecken schieten houwen slaen, elck wil hier prys begaen
Ay vrienden wilt ghy stryt beginnen, leert u selfs eerst overwinnen
Want u eygen vlees en bloet, u de meste stryt aendoet
Wat hoeft ghy vreemt gediert te soeken, hier in velde daer in hoecken
't Wretste monster datter leeft, jder by hem selven heeft.

2. Bovenaan rechts :

Wat mach dit volck al rasen om een vreslyck dier te steecken
Is daer eer aen te haelen daer mach ik mijn hoofd niet me breeken
Soumen soo tegen alle vreemde monsters steecke dat sou altyt wel duren
Neen ick wil myn standaert soo licht niet avonturen.
Ick steeck liever een dier dat alde werelt kent
Al heeftment noyt besocht men wortet strakx ghewent
Men blyfter niet dood of al wort men wat amachtich
Men is in corter tyt haest weer al even crachtich.

Verder, van boven naar onder en van links naar rechts :

3. Vlak onder den titel een aantal kleine figuren op dieren rijdende :

Tis voorwaer een vreemde stryt
Daermen op honden en vogels ryt.

4. Iets meer naar links twee personen, waarvan de eene in grooten angst op den grond ligt

Tis beter gescheten
Als doot gesmeten.

5. De alarmklokken, in een boom hangende, worden geluid. Daarvóór staat een man met levendige gebaren bij een doode :

De stormclock luyt tlant is in noot
Veel luyde blyve van vreese doot.

6. Een wonderlijk togetakelde vrouw, geheel links, spreekt de mannen toe

Ay mannen wat ghy doet
Weest niet te groot van moet
Ghy syt te fel in 't stryden
Ghy comt het dier te nae

¹) Een korte beschrijving van n. 137 geeft F. Muller, *Beredeneerde Beschrijving*, Dl. I, blz. 284. N. 138 wordt terzelfder plaatse besproken en de nummers 139 en 140 in het supplement, Dl. IV, blz. 398. De strekking der prenten, welke reeds een onderwerp van bespreking had uitgemaakt in de vraag- en antwoord-rubriek van *De Navorscher*, jg. XIX (1869), blz. 92 en 259, was hem niet recht duidelijk.

²) Feitelijk is het facsimile gemaakt naar een exemplaar van dezelfde prent in een ouderen staat, met adres *Carolus Allard* excudit, dat bewaard wordt in 's Rijks Prentenkabinet.

Ick vrees ghy sult te spae
noch droefheyd daerom lyden.

7. Een dichte groep personen met alle soorten van wapenen, staat klaar voor den strijd :
Wat brilt ¹⁾ ons t'wijfs gespuys
Wy raden u gaet tuys.
Wilt ons hier niet beletten
Voor 't lieve vaderlant
Willen wy gelyckerhant
Ons lyf en leven setten.
8. De priester met wijwaterskwast, gevolgd door den vreemd uitgedosten koster :
t'Sa mannen wyckt ter sey.
Dat ik de plaets eerst wey.
Want nu de noot gaet aen de man.
Nu doet jder dat hy can.
9. Rechts komen twee boeren op een os aanrijden :
Tvoetvolck sal int voetsant raken
Soo wy ruyters geen battaly maken.
10. Een man met een ton op 't hoofd is op 't punt, toe te steken :
Ick sal hem t'hart af steecken
Of t'sal aen myn macht gebreeken.
11. Een zeer komisch uitgedoste figuur schiet een kanon af :
Die Coeghel gaet hem door syn huyt
En daerme blaest hy t'leven uyt
Soo ick nu t'hart niet treffen ken
Seght dan dat ick geen Crysman ben.
12. Een oude boer met bril en pijp op zijn hoed, staat toe te zien, geheel rechts :
Eertyts was ick een helt
Alwaer wat was te steecken
Maer nu ist soo gestelt
Myn macht begint t'onbreken
De wil die is wel goet
Maer t'rieschap ²⁾ is te swack
Myn pyp steeckt op myn hoet
En ick hou myn ghemack.
13. Links van de visch gaat een man met twee zwaarden het dier te lijf :
Alwaert de duyvel wtter hel
Of noch tien duysent mael soo fel
Soo sal ick tonen metter daet
Dat my de saeck ter herte gaet.
14. Rechts, meer naar voren, een gelaarsd en gespoord man met twee dolken :
Al die hem selven stelt in noot
Die moet vechten of hy blyft doot.
15. Een dergelijke figuur, links van het dier, trekt zijn zwaard :
Veel liever te sterven voor t'vaderlandt
Als eer te derven en leven in schandt.
16. Een man, op handen en voeten liggend, richt zijn ontbloot achterdeel op den rog :
Tis maer los Cruyt daer ick me schiet
De Coegels quetsen niemant niet

1) N. 140 leest : „bruyt”.

2) N. 137 en 139 hebben „rietschap”.

- Maer soo my jmant comt te naer
Die wort de reuck vant cruyt gewaer.
17. Onder de groote groep gewapend burgers van nummer 7 staat nog dit bijschrift :
t'Sa vroomc borghery
Staet nu malkander by
Treck u deghens wt u schee
Want hier is geen gecken me.
18. In den linker benedenhoek ligt een man met uitgestrekte armen op den grond :
Sjet hier een strytbaer helt
Leyt uytgestreckt int velt
Soo dra hy t'monster sach te deeg
Van anghst hy strack ter aerde seeg ¹.
19. Midden onderaan een groote troep toeschouwers :
Ghy helden siet dat ghy voorsichtich stryt
Opdat ghy u selver niet vergist
Want soo ghy u leven eens wort quyt
Ghy hebt gheen ander inde kist.
20. In den rechterbenedenhoek een angstig man, die door zijn vrouw wordt afgestraft, met deze samenspraak :
Fy ghy eervergeten beest
t'Schynt dat ghy u leven vreest
Schaemt u doch ghy bloden bloet
Denckt wat schant dat ghy u doet
Elck voecht hem tot den stryt
En ghy legt hier van angst en schyt. —
Tis alsoo ghelyck ghy segt, Ick en hou van geen gevecht
Oock vind ick in myn ghemoet, Dat den Cryg geen deught en doet
Dat men t'monster liet gerust, En ghenieten zynen lust
En niet selfs stryt aenboot, Tstryden was ons dan geen noot
Ick sie dit dier dat hout hem stil, En niemant weet oft quaet doen wil
Waer toe dan soo seer gheraest, En hem tot den stryt gehaest
Tis misschien een doden romp, Of wel licht een aerden klomp
Dat ment van na by besach, t'Sou maer dienen tot belach
Toch t'zy soo t'wil ick hou my vry, En ick leef gherust en bly
Want wie in eyge vryheyt leeft, Tis wis dat hy veel blyheyt heeft.
- Hierbij komen op de prenten 137 en 139, die omgekeerd geteekend zijn, nog twee nieuwe figuren met rijmen, beide achter den gebrilden, bejaarden toeschouwer van n°. 12. Voor-
eerst een man, die langs de anderen heen een musket afschiet :
Sa boeren aen een sy
Dat ick u schiet ver bij
En t'monster als een helt
Doot schiet op het veldt.

Daaronder de politieagent met het hiervoor (blz. 27) reeds vermelde tweeregelige rijm.

Daar bestaan nog enkele andere voorstellingen van de „Wierter Rogstèkers.” Zoo wordt er eene bewaard in het gemeente-archief van Mechelen, in 1687 vervaardigd naar aanleiding van het volgen-
de voorval.

In 1687, in den nacht van 27 op 28 Januari, zouden de burgers van Mechelen door de alarmklok uit hun slaap gewekt zijn. De Rom-

1) N. B. Angst is dus de eenige oorzaak van zijn dood, Vgl. ook n. 5.

boutstoren stond in brand. En toen allen ijverig in de weer waren om eensgezind en krachtdadig het blusschingswerk te beginnen, kwamen zij tot de ontdekking, dat er geen sprake was van vuur: het licht der volle maan weerkaatste in de torenvensters.

Slechts vijf dagen later verscheen over het geval een pamflet „*Opene brieven van daegement*,” waarin de „Mechelsche Maanblusschers” veertien andere steden „devant le Grand Conseil de Gheel” ter verantwoording riepen over hun spotternij. Kort daarop verscheen het stuk opnieuw, met inlassching van het vonnis, den 27 Februari „jour de pleine lune”, in het proces gewezen, en in het midden een humoristische gravure, waarop de veertien gedaagde steden met haar in beeld gebrachte spotnamen. De „affiche satirique” van Weert wordt ons door de Raadt ¹ aldus beschreven: „On y voit une foule armée d'un canon, de fusils, de haches, de piques, autour d'une raie qui semble leur faire peur et qu'elle cherche à attaquer. Il y a lieu de remarquer que sur la reproduction que M. Aug. Mertens a publiée de cette gravure, dans son travail *Iets over de spotnamen der belgische steden*, le dessin du poisson a été complètement dénaturé, tandis que la raie est tres nette sur l'original conservé au musée de la ville de Malines.

Dans le texte, on lit ces vers relatifs à cette scène burlesque:

„Weert met sijne cloecke daeden
Comt ons Maene-brant versmaeden,
En wat wilt hij segghen doch
Dat hij weër steekt sijnen Roch.”

In de *Noord-Hollandsche Oudheden* ² vind ik nog een gevelsteen (Lange Vlamingstraat 13 te Haarlem) gereproduceerd en beschreven als volgt: „In een overigens onbelangrijken gevel is een gevelsteen, waarop men een man ziet, die met een lans naar een rog steekt. Achter hem staat, onder een boom, een jongen.

¹) L. c. p. 261 vv. alwaar ook een reproductie. Die der geheele gravure is te vinden vóór het titelblad.

²) *Noord-Hollandsche Oudheden*, beschreven en afgebeeld door G. van Arkelen A. W. Weismann, 2^e stuk, 2^e gedeelte, blz. 77.

Op den tweeden grond staat een vrouw en rijdt een man in een wagen, met een paard daarvoor gespannen. De achtergrond wordt ingenomen door een windmolen en een stad met poort, wallen en kerk. Dit is de bekende voorstelling van de rogstekers van Weert.”¹

Weert schaamt zich over den spotnaam niet. In 1879 schilderde de Weertenaar Henri Schaeken een aquarel van twaalf tafereelen uit de legende. De waterverfteekening, welke slechts ten deele met de traditioneele voorstelling overeenstemt, is zonder den witten rand 80 cM. hoog en 58,5 cM. breed. Elk tafereel heeft als onderschrift een tweeregelig rijmpje van eigen maaksel. De aquarel, behoorlijk ingelijst, heeft thans een eereplaats in het privé-kantoor van de bekende drukkersfirma Smeets te Weert.

Een der firmanten, nl. Joseph Smeets, vervaardigde naar deze aquarel twaalf vrijwel nauwkeurige steengravuren, elk 18,5 c.M. hoog en 20,5 c.M. breed, welke werden opgenomen in het programma-boek van den grooten Carnavals-optocht, den 1^{en} Maart 1897 te Weert gehouden ². En onlangs werd de aquarel van Schaeken door de Firma Smeets in getrouwe maar verkleinde reproductie op prentbriefkaarten uitgegeven.

Volledigheidshalve mag nog wel vermeld worden, dat de Zeereerw. Heer Gubbels, geboren Weertenaar en thans pastoor te Molenbeersel, een Belgisch grensplaatsje, een zeer groote en in olieverf uitgevoerde voorstelling van „De Rogstekers” in eigendom bezit. Wijn de oorlog echter de grenzen gesloten houdt, kan ik daarover vooralsnog niets naders mededeelen.

Ten slotte richt ik tot allen, die iets meer van de Rogstekers mochten weten, het vriendelijk verzoek mij daarvan in kennis te stellen.

WEERT, Oct. 1916.

fr. GIJSB. HESSE, O. F. M.

1) De beschrijving is al te nuchter. De jongen steekt ook mee, en wat de beschrijver voor een vrouw aanzag, is duidelijk de geestelijke, die op alle afbeeldingen voorkomt. De wagen is een element in het verhaal dat de oude prenten nog niet kennen, de vischwagen waarvan de rog is afgeleden.

2) De titel van het boekje is: *Stad Weert. Groot Carnavalsoptocht op 1 Maart 1897. De Legende der Rogstekers in beeld*. Daarin is ook opgenomen het door *Welters* uitgegeven heldendicht en nog een bladzijde onbeduidende rijmelarij van A. H. Loder.

